

Az iskolaműhely és a munkára való felkészítés

A probléma elemzésében Petre Bărbulescu (ERA SOCIALISTĂ, 1973. 4.) az 1971/72-es év vonatkozó párthatározataiból indul ki, amelyek széles körű szervezési kereteket teremtettek az egész tanulóiifjúság munkára nevelésére. A műhelyek és laboratóriumok felszerelése, a diákság hozzájárulása bizonyos értékeket képviselő termékek előállításához, meghatározott, társadalmilag hasznos tevékenységekbe való bevonása széles távlatokat nyitott egész oktatási rendszerünk korszerűsítése számára. Ebben a korszerűsítésben meghatározó jelentőségű az az igény, hogy a tízosztályos általános iskolát, illetve a középiskolákat végzett tanulók a tananyag elsajátítása mellett egy szakmát is elsajátítsanak.

A neveléstudományi intézet és bizonyos bukaresti és más megyékbeli középiskolák, általános iskolák tapasztalatai alapján azonban még mindig nem használják ki kellőképpen az iskolaműhelyek nyújtotta lehetőségeket. A tanulók egy részének munkája túlságosan egyszerű, és az egész tanévben ismétlődő tevékenységre korlátozódik. Néhány iskola vezetősége a tanulók műhelytevékenységét kizárólag aszerint ítéli meg, hogy mennyi, lebben kifejezhető értéket képvisel. Nyilvánvaló, ily módon háttérbe szorulnak a műhelytevékenységek rendkívül sokirányú nevelési vonatkozásai.

Ezekből a tényekből kiindulva Petre Bărbulescu úgy véli, hogy az iskolai műhelytevékenység tartalmának gazdagítása és tökéletesítése érdekében az alábbi célok megvalósítására kell törekedni:

Mindenekelőtt arra, hogy a gyakorlati órákon a tanuló ne csak egy szakmát, hanem a munkaerőkeresőt is elsajátítsa, amely elengedhetetlen feltétele a munkába való későbbi, teljes értékű integrálódásának.

A manuális munkának az újítószellem érvényesítése révén az intelligenciafejlesztés eszközévé is kell válnia, az iskolaműhely ugyanis a többi között az elméleti ismeretek és a gyakorlat összevetésének a lehetőségét is biztosítja. Ebben az összevetésben a tanuló nyelvi kultúrája is fejlődik.

A műhelymunka egyben a kollektív szellem, a pontosság, a becsületesség iskolája is. Mindez döntően járul hozzá a tanulók személyiségének pozitív irányú formálódásához.

A műhelymunkában a tanár—diák viszony is természetesebbé, közvetlenebbé válik, mert a keresések és megvalósítások folyamatában tanár és diák közeledése, kapcsolatuk közvetlenebbé válása elkerülhetetlen.

A tanulóiifjúság munkára nevelése a szerző szerint nem szűkíthető le csak a műhelytevékenységre. A diákság iskolán kívüli tevékenysége, a gyárak, üzemek és mezőgazdasági vállalatok tevékenységében való részvétele lehetővé teszi a munka társadalmi jelentőségének a jobb megértését.

Petre Bărbulescu tapasztalatai szerint azonban a munkára nevelés bonyolult feladatát több iskolában kizárólag az ún. műhelytanár végzi. Egyes iskolák vezetősége nem támogatja kellőképpen a műhelyek tevékenységét, sőt még a vállalatokat sem ismeri, amelyek patronálják az iskolaműhelyek munkáját. Ennek a nyilvánvalóan negatív ténynek a felhasználása együtt kell járjon mind a patronáló vállalat, mind az iskolaműhely egymást támogatásával. Ebben a kölcsönös támogatásban tekintettel kell lenni természetesen arra, hogy a tanuló még nem igazi

termelő, hanem csak tanul termelni. Ennek főként azért van jelentősége, mert megértésétől és az erre épülő oktatómunkától függ az, hogy a tanuló később milyen termelővé (munkássá) válik.

A tanulók műszaki termelőtevékenységében különleges figyelmet kell fordítani a sajátos tehetséggel rendelkező diákok technikai intelligenciájának fejlesztésére bizonyos, erre szakosított osztályokban is.

A diákság munkára nevelését célzó program gyakorlatba ültetése nem kizárólag a tanárok feladata. Részt kell vállalnia belőle az iskolák pártalapszervezetének, az ifjúsági szervezeteknek és a szakszervezeteknek is.

A szerző elérkezettnek látja az időt arra, hogy a tanulók műhelytevékenységét — a manuális tevékenység szűk koncepcióját meghaladva — a munkára, erkölcsi és állampolgári feladatok teljesítésére való nevelés magasiskolájává alakítsuk

G. Gy.

MIBŐL LESZ A PEDAGÓGUS (Revista de pedagogie, 1973. 1.)

A folyóirat tanácskozásán egyetemről frissen kikerült tanárok, iskolaigazgatók és egyetemi tanárok vitatkoznak a jövővándó tanárok pedagógiai felkészítéséről.

A vita szinte teljes egészében a pedagógiai oktatás hiányainak a feltározására szorítkozik. A hibák fő forrásának általában az egyetem funkciójának (illetve funkcióinak) a tisztázatlanságát tartják. Az egyetem ugyanis nem számol kellőképpen azzal, hogy végzettségeinek túlnyomó többsége a tanügybe kerül. Ezért az egyetemen a tudományos képzés mellett alig jut idő a „nevelésre való nevelésre“. A hozzászólásokból kiderül, hogy a pedagógiai diszciplínák tanítása — gyermeklélektan, pedagógia, metodika, amelyek maguk is részint elavultak, kidolgozatlanok, elvontak és szükségtelenül párhuzamosak — kaotikussá válik, formalizmusba torkollik. A tanári hivatásra, a nevelői szerepre senki sem készíti fel a a jövővándó nevelőket. Úgy kerülnek ki az egyetemről, hogy az osztályfőnöki óra egyeseknek rémálomává válik. A tanár—diák viszony összetettségét, bonyolultságát hosszú évek kemény munkájával a saját bőrükön meg a tanítványaikén kell megtanulniuk.

Ennek, az egyik hozzászóló véleménye szerint tarthatatlan helyzetnek a megoldására elhangzott néhány javaslat: a pedagógiai oktatás rendszerezése, a jelenlegi kurzusok felülvizsgálása és korszerűsítése, több gyakorlat. V. Tircovnicu egyetemi előadótanár kijelentette, hogy amíg a főiskolások órárendje ilyen zsúfolt marad (átlag heti 30 óra), addig a tanár is kénytelen az anyagot néhány tájékoztató jellegű előadásra korlátozni. Erich Pfaff iskolaigazgató pedig rámutatott: „A modern iskolában olyan mód-

szerekkel kell tanítani, amelyek aktivizálják a diákokat. A négy egyetemi év alatt viszont valami egészen mást sulykolnak beléjük, olyasmit, ami túlhaladott. [...] Mindent leírnak, amit hallanak, mert nem tudnak jegyzetet készíteni, és mert a vizsgán túl sok adatot követelnek tőlük. A jövővándó tanárban ki kell alakítani azt a készséget, hogy összekapcsolja, értelmezze, egészében lássa a jelenségeket.“

Az Anton Vasilescu vezette vitát a folyóirat nem tekinti lezártnak.

A MARXISTA NEVELÉSFILOZÓFIÁRÓL (Magyar Pedagógia, 1972. 3.)

A nevelésfilozófia fogalma a marxista neveléstudományban hosszú ideig fedőneve volt a neveléstudomány gyakorlati jellegét tagadó nézeteknek. Közben azonban egyre inkább szükségessé vált a nevelés legáltalánosabb, filozófiai jellegű kérdéseivel való intenzív foglalkozás, annál is inkább, mert a felvetődő problémák, illetve megoldásuk már „nem fért bele“ az adott tudomány kereteibe.

A nevelésfilozófia funkciójáról szólva Mihály Ottó, a cikk szerzője kiemeli, hogy annak legfontosabb jellemzője és egyben értékmérője is a jövőreirányultság. A jövőnek nevelni — írja — annak a fel- és elismerése, hogy lehetségessé vált egy „nekünk való“ jövőt a nevelés útján is kimunkálni. Ugyancsak jellemző vonása a nevelésfilozófiának a kritikai beállítottság, funkció: a nevelési gyakorlatot körülvevő társadalmi praxisnak, valóságnak, valamint a nevelés valóságának kritikája. A kiépítendő marxista nevelésfilozófia objektuma, melyet nem szabad összetéveszteni a tárgyával: a nevelés történelmi-társadalmi totalitá-

sa, valamennyi viszonylatrendszerében, tárgya viszont a nevelés általános struktúrája, konkrét totalitása. A cikk szerzője egyetért azzal a nézetrel, hogy a nevelésfilozófia fő feladata a szocialista társadalom „tipikus pedagógiai szituációjának” elemzése, azt viszont megkérdőjelezi, hogy a marxista nevelésfilozófia „a nevelés tárgyát és egyúttal szubjektumát alkotó személyiség törvényszerűségeit” kutatja. Ezáltal ugyanis átvenné a marxista személyiségelmélet funkcióját, tárgya kiszélesedne, elvesztené specifikumát. A következőkben a szerző a „pedagógiai filozófiának” céltételezésre történő leszűkítését bírálva, elveti azt a véleményt, mely szerint a nevelésfilozófia metodológiai eszköze kizárólag a dedukció (a dedukciós lánc a filozófiából, az etikából indulna ki). Ahhoz, hogy a tárgy legáltalánosabb, de specifikus vonásait vagy a jelenségen túllépő általános vonásoknak a jelenségre jellemző, módosított formáját feltárjuk, illetve ezeket igazoljuk — írja —, már nem elégségesek a filozófia törvényei, kategóriái. Ezeket a vonásokat — a nevelés esetében — magának a nevelésfilozófiának kell feltárnia és bizonyítania.

A nevelésfilozófiának „filozófiai derivátumként” történő felfogása jelentős szerepet játszik abban, hogy a neveléstudomány e szférája mind a mai napig nem jutott túl egyes filozófiai tételek és szaktudományi ismeretek egyszerű illesztésére, kiemelésére, „rendeztetésére”, a nevelés elméletét pedig filozófiai tételek helyettesíthetik. A metodológiai szemlélet frázisszerűsége, dogmatikus jellege a revízióknak, a megfelelő fogalmi apparátus kidolgozásának hiányában csak új frázisokkal, dogmákkal egészülhet ki. Ne várjunk a filozófia feleleteire!

SZOCIALIZMUS, VAGY BARBÁRSÁG? (Le Nouvel Observateur, 426.)

A francia baloldali hetilap két vezető munkatársa, Jean Daniel és Michel Bosquet beszélgetést folytatott Herbert Marcuseval.

Az újságírók — bevezetésként — arról faggatták Marcusét, milyen mértékben változott meg felfogása a *L'homme unidimensionnel* megjelenése óta, s arra hivatkoztak ezzel kapcsolatban, hogy újabb, megjelenés előtt álló munkájában (*Contre-Révolution et Révolte*) már kevesebbet beszél az embereknek a kapitalista rendszerbe való integrálódásá-

ról, kiemeli viszont a tőkés rendszerrel szemben felgyülemelő indulatokat s e rendszer felbomlását.

Válaszában Marcuse elismeri, hogy ez igaz, azt viszont nem állítja, hogy a rendszer felbomlása feltétlenül összeomláshoz fog vezetni. A felgyülemelő indulatok még nem változtatják olyan forradalmárokká az embereket, hogy képesek legyenek megdönteni a rendszert, és felépíteni egy új, szabad világot.

„Ellenkezőleg — folytatja —, én azt mondom, hogy a rendszer most inkább tudatában van az őt fenyegető veszélynek, és a szubverzió fejlődő erőivel egy bizonyos fajta megelőző ellenforradalmat szegez szembe. Ezt az ellenforradalmat már nem az jellemzi, mintha valamilyen uralgó ideológia lenne. A polgári ideológia romokban hever, a hagyományos polgári értékek — család, munka, mértékletesség — relikviák csupán, amelyeket a polgárság maga sem tart tiszteletben.”

A rendszer már nem támaszkodhat valaminő értékrendre, hanem csak a mind rombolóbb és pazarlóbb jellegű termelés tartja fenn. Az iparilag magasan fejlett országokban a kapitalizmus csődöt mondott, védelmét részben az uralkodás és az ellenőrzés — lélektani és rendőri — technikájával, részben teljesen barbár és a náci kegyetlenkedésekhez hasonló eszközökkel (Vietnam) képes csak biztosítani.

Önmagáról szólva Marcuse elmondja, hogy politikai elkötelezettsége 1918-ban alakult ki, amikor — húszéves korában — egy katonatanács tagja lett. Később azonban, amikor már tiszteket is bevettek, ő kilépett a tanácsból. További politikai-eszmei fejlődésére elhatározó hatást gyakorolt Rosa Luxemburg és Karl Liebknecht meggyilkolása. Ebben az időben alakul ki bizalmatlansága a szocialdemokratákkal szemben; őket teszi felelősekké a büntetést. A forradalom bukása után Marx és Freud segítségével próbálta a történeteket, az ellenforradalmi rombolást, az SA-t és az SS-t, valamint annak az okát megérteni, hogy miért nem azonosultak teljesen a tömegek egy szükségyszerűnek tűnő forradalommal.

Az *Egydimenziójú emberben* kifejtett koncepcióját értelmezve, Marcuse hangsúlyozza, hogy sohasem állította, mintha a kisebbségek és a peremrétegek — a forradalom tényezőiként és végső alanyaiként — elfoglalhatnák a munkásosztály helyét. „Ez lehetetlen. Amíg a munkásosztály a lakosság többségét alkotja, nincs és nem is lehetséges olyan forradalom, amelynek ne a munkásság lenne a hordozója.” Tény azonban, hogy a

munkásosztály megváltozott. Nem csupán mennyiségileg — magába olvasztva a régi középosztályokat —, hanem minőségileg is. Ez már nem a kenyeret és munkát követelő, nyomorgó munkásság. Ha a munkásosztálynak forradalmivá kell válnia, úgy ez a folyamat csak egy teljesebb, más, a kapitalista értékektől mentes életforma iránti igény, szükséglet kifejezésévé mehet végbe. Ez az új életforma az önrendelkezésre s az életnek mint öncélnak történő értékelésére fog épülni.

Marcuse hozzát teszi, hogy a tőkés erkölcsnek, a „kapitalizmus szellemé”-nek a visszautasítása máris megfigyelhető, különösen a fiatal munkások körében. Ők szobatalják a munkát, semmiben sem azonosítják magukat „job”-jukkal. „A kapitalizmus meghaladta azt a szakaszt, amelyben a teljes időt betöltő munka szükséges volt a rendszer bővített újratermeléséhez. Napjainkban bebizonyosodott, hogy még a kapitalista termelésnek sincs szüksége a dolgozók teljes munkaidéjére. Ez az evidencia egyre nagyobb mértékben felismertté és potenciálisan szubverzív hatásúvá válik. Az amerikai sajtó tele van a munkások »demoralizáltságá»-ról, az elkedvetlenedést, unalomtói beteg, foglalkozásukat gyűlölő, egész nap lógó, beteget jelentő munkásokról szóló »nyugtalanító« hírekkel. Az uralkodó osztály nyugtalan. Nixon maga figyelmeztet arra a veszélyre, amelyet ez a demoralizáció a tőkés rendszer számára jelent, s visszatérésre szólít a munka és a lemondás régi puritán etikájához.”

A bomlás, illetve az ellenállás jelenségei között említi Marcuse az elidegenítő munkák elutasítását, az állandó hiányzásokat az üzemekben. Az újságíróknak ama ellenvetésére viszont, hogy a tőkés rendszer is védekezik, például a „munkafeladatok gazdagításával” stb., Marcuse kijelenti, hogy a tőkés rendszer valóban kisajátíthatja, szolgálatába állíthatja az új értékeket, ez azonban nem változtatja meg szubverzív erejüket. Marxot is árusítják már a drugstore-okban, tanítják az egyetemeken, mindez azonban semmit sem változtat a marxista gondolat és gyakorlat lényegén.

Nagyon fontosak Marcuse ama válaszai, amelyekben nézeteinek meghamisításával szemben tisztázza felfogását: „Azt állították, hogy én voltam az ösztönöség atyja; azzal vádoltak, hogy a lumpenproletariátusban és a diákokban látom a döntő forradalmi erőt. Ezek ostobaságok. Az ösztönöség önmagában nem forradalmi. Reakciós is lehet... Jobban meg vagyok győződve, mint va-

laha egy olyan élcsapat szükségességéről, amely képes a tömegek tudatát elmélyíteni.”

A LEGNAGYOBB KEDVEZMÉNY ELVE ÉS A PREFERENCIAIÁK (Lumea, 1973. 9.)

Mircea Lupescu a „legnagyobb kedvezményt élvező nemzet” záradéknak alkalmazásáról és a preferenciális rendszerek bevezetésének világkereskedelmi jelentőségéről ír.

A legnagyobb kedvezmény elvét lezáró záradék a nemzetközi szerződéseknél az a része, amelyben a szerződő felek kimondják, hogy — bizonyos, jól meghatározott vonatkozásokban — egymás számára kölcsönösen biztosítják mindazokat a kedvezményeket, amelyeket valamely más államnak már megadtak vagy a jövőben megadnak. Noha a legkedvezményezett nemzet záradéka kiváltképpen az utóbbi években bizonyos módosításokat szenvedett, még mindig a nemzetközi kereskedelem fejlődését biztosító alapszabályok egyike. A GATT (General Agreement on Tariffs and Trade — Általános Vámtarifa és Kereskedelmi Egyezmény) Titkárságának tavalyi Jelentése szerint 1970-ben a legnagyobb kedvezmény elve alapján lebonyolított cserék alkották a GATT-tagállamok nemzetközi kereskedelmének háromnegyedét.

A legnagyobb kedvezmény elve a GATT működését szabályozó legfontosabb princípium. Az Egyezmény első része a következőket tartalmazza: minden előnyt, kedvezményt, kiváltságot vagy mentességet, amelyet az egyik szerződő fél bármely más országba exportált vagy bármely más országból behozott termékre vonatkozólag biztosít, haladéktalanul és feltétel nélkül ki kell terjesztenie minden más szerződő országból behozott vagy oda exportált termékre; ez a rendelkezés a vámtarifákra és az áruforgalmat érintő más intézkedésekre is érvényes („bilaterális kitérítés — multilaterális hatás”).

A GATT — elvben — nem engedélyezi a preferenciális egyezményeket, mert az ilyenek hátrányosan érintik más szerződő felek érdekeit, s csak bizonyos sajátos feltételek mellett járulnak hozzá a kereskedelem általános fejlődéséhez. A 24. cikk azonban lehetővé teszi vámuniók és szabadkereskedelmi övezetek létesítését, feltéve, hogy az ezekkel kapcsolatban életbe léptetett új vámok nem jelentenek az addigiaknál nagyobb megterhelést a töb-

bi szerződő fél számára. A GATT a vámuniók vagy a szabadkereskedelmi övezetek „törvényességének” felülvizsgálatára jogosult egyetlen nemzetközi szervezet.

Az utóbbi években növekszik a gazdasági csoportosulások száma, ez a folyamat azonban nem értelmezhető a legkedvezményezettebb nemzet záradéka szerinti bánásmód felszámolásának irányzataként. Tulajdonképpen az történik, hogy a legnagyobb kedvezmény elvét már nemcsak a tagállamok, hanem a regionális gazdasági csoportosulások viszonylatában is alkalmazzák. Egyébként a KGST-n és az Európai Szabadkereskedelmi Társuláson belül lebonyolított preferenciális behozatalok 1955-től 1970-ig a nemzetközi kereskedelem össz volumenének 10,1 százalékáról 24,3 százalékra emelkedtek.

A legnagyobb kedvezmény elvének értelme: egyenlő elbánást biztosítani minden állam számára. Ez azonban csak egyenlő partnerek között méltányos. A záradék formális, egyenlő betartása kivétel nélkül minden állam viszonylatában lényegében a fejlődő országok diszkriminációját jelenti, hiszen ezek az országok nem élvezhetik valóságosan e záradék előnyeit. E körülmények közepette merült fel annak a követelménye, hogy elismerjék a fejlődő országokra vonatkozó preferenciák szükségességét, s ezzel lehetővé tegyék a fejlett országok számára a fejlődők előnyösebb elbánásban való részesítését. A fejlődő országok egymás közötti kapcsolataikban is preferenciákat alkalmazhatnak.

A fejlődő országok szempontjából hátrányos általánosítások felszámolása a nemzetközi kereskedelmi politika mélyreható változásainak jele. Ez ideig a legkedvezményezettebb nemzet záradéka és a kölcsönösség elve alkotta az államok kereskedelempolitikai alapelvét; ezentúl — e princípium árnyaltabb alkalmazásával párhuzamosan — tért hódít a fejlődő országok javát szolgáló (tehát nem kölcsönös) preferenciák princípiuma.

A preferenciák alapelveinek alkalmazásával nem szűnik meg teljesen a legnagyobb kedvezmény elvének alkalmazása, hiszen a preferenciák csupán a termékek bizonyos csoportjaira vonatkozhatnak, nem alkalmazhatók minden áruira.

Románia a GATT-nak teljes jogú tagja, a legkedvezményezettebb nemzet záradékának előnyeit élvezheti (kivéve az Egyesült Államokkal folytatott kereskedelem viszonylatában). Hazánk ugyanakkor fejlődő országgként kérte a gazdasá-

gilag fejlett országokat, hogy vegyék fel a preferenciákra jogosultak lajstromára.

Lupescu megjegyzi: a fejlődő országokat megillető preferenciális rendszer csupán időleges eltérés a legnagyobb kedvezmény kizárólagos elvétől. Az országok fejlettségi színvonalától közölte különbségek felszámolása után ugyanis a preferenciális rendszer értelmét veszti, s előreláthatólag bekövetkezik a visszatérés a legkedvezményezettebb nemzet záradékának általános alkalmazásához.

A SZEXUÁLPEDAGÓGIA IDŐSZERŰ PROBLÉMÁI (Világosság, 1973. 2.)

A probléma könyvtárnyi irodalma ellenére nem alakult ki egyetértés a szexuális nevelés fogalmának tartalmát és terjedelmét illetően. Az eltérő felfogások háttérben nemcsak elméleti tisztázatlanságot, de elsősorban világnézeti különbségeket és eltérő hagyományokat találunk. Hagyományos és köznapi értelemben (a fajfenntartás alapvető mozzanataira vonatkozó felvilágosítás és az ehhez kapcsolódó erkölcsi normák összessége) a nemi nevelés minden társadalomban megvan, de elégtelensége már régen nyilvánvaló. A nemi nevelés értelmezésében két alapvető irányzat létezik — egy *egészségtani*, mely a nemi tevékenység testi higiénéjára szempontjából közelít a kérdéshez, és egy *etikai*, amely a nemiségre vonatkozó erkölcsi normák közvetítését tartja feladatának. Ma már mindenki egyetért abban, hogy eredményes csak a jelenség mindkét területét átfogó szexuális nevelés lehet.

A nemiséggel kapcsolatos negatív, semleges vagy pozitív beállítottság a nemi nevelés három alaptípusát hozza létre: 1. távoldartó-represszív, 2. magárahagyó-közömbös és 3. fejlesztő-segítő (progresszív). A korszerű szexuálpedagógia a harmadik alaptípust fogadja el *nevelésnek*, azt, amely pozitívan értékeli a nemiséget, és ennek megfelelően fejleszteni kívánja mint az egyén és a közösség boldogulásának jó közérzetének fontos tényezőjét. Ehhez természetesen a szexualitás ösztönkoncepciójának meghaladása szükséges. Ha a nemiség kizárólag biológiai tényező, mely a nemi ösztön formájában vakon tör a kielégülés felé, akkor vagy belátjuk, hogy irányítására semmi esélyünk (2. alaptípus), vagy mesterségesen szembeállítjuk a tudatot az ösztönvilággal (1. alaptípus). Az ösztönkoncepció cáfolatához éppen az állatkiérletet szolgáltattak döntő érvet. Az el-

szigetelten, műanyán nevelt majmok egyszerűen képtelenek voltak szexuális viselkedésre. Nyilvánvaló, hogy a társas feltételek (a tanulás) az ember esetében még jelentősebbek. A szexualitás az embernél társadalmiasul, ezért alakulhattak ki a pusztá fajfenntartástól elválasztható örömszerző, személyiségfejlesztő-szocializáló és interperszonális-kommunikatív (érzelmeik kifejezése, egymás mélyebb megismerése-megértése) funkciói. A szexuális nevelés különleges felelőssége abból adódik, hogy mindezek a pozitív funkciók — melyek a személyiség sokoldalú kibontakozását, produktivitását, társadalmi beilleszkedését s ezáltal a társadalom és az emberi kultúra fenntartását szolgálják — bizonyos esetekben visszajukra is fordulhatnak. A progresszív felfogás értékrendje a represszív-aszketizmus és a szexuális szabadság szélsőségeivel szemben az egyénnek olyan szexuális szabadságot biztosít, amely felelőssége tudatában figyelembe veszi önmaga és mások, főként pedig a társadalom valódi, lényeges érdekeit, a közönség erkölcsi normáit.

A szexuális nevelés alapvető célja tehát a párválasztási érettség és harmonikus családi élet képességének kialakítása. Ez további részletfeladatokra bontható: 1. a nemiségre és családra vonatkozó egészséges attitűdök és eszmények kialakítása; 2. az ezekkel összhangban álló szokások és viselkedésmódok kialakítása; 3. a nemiséggel kapcsolatos problémák megértését biztosító ismeretek elsajátítása; 4. a közkeletű tévedések és hibás fogalmak kiküszöbölése.

A szexuális nevelésnek a következő módszertani alapelvekre kell tekintettel lennie: figyelembe kell vennie az életkori, nemi és egyéni sajátosságokat, folyamatosnak, aktívnak és megelőző jellegűnek kell lennie, kölcsönös bizalomra kell épülnie (ezért sokkal alkalmasabbak e feladatra a szülők és jólismert pedagógusok, mint az egy-egy alkalomra meghívott szakemberek), a nemi nevelésben az ismeretközlés nem lehet öncélú, hanem mindig a jellemnevelést kell szolgálnia, nem folytatható alkalmiszzerűen vagy kampányszerűen, a „túl korai“ felvilágosítás veszélyei összehasonlíthatatlanul kisebbek, mint a túl későié; a nemi nevelés közösségi nevelés, és a nemek egyenjogúságát gyakorolja; szakszerűnek, tárgyilagosnak és világosnak kell lennie, kerülnie kell a „virágnyelvet“ vagy a félreérthető hasonlatokat, de a tudományoskodó, száraz szakmai zsargont is; a pedagógus személyes példája és meggyőződése kell hogy álljon mögötte (a

képmutatás vagy szorongás romboló hatású); és végül az egész folyamat a felelősségre nevelés jegyében kell hogy történjen.

A szexuális nevelést nem lehet egyetlen személyre vagy intézményre hárítani. Ezért koordinálni kell a különböző nevelő tényezők (iskola, család, mass media, ifjúsági szervezet stb.) munkáját. Mivel a szülők túlnyomó többsége felkészültség hiányában, előítéletek miatt képtelen ez irányú feladatainak eleget tenni, úgy tűnik, e funkciót egyre inkább az iskola fogja átvenni. Az iskola kétségtelen előnyeihez tartozik a benne adott társas helyzet — a koedukáció. A fiúk és lányok között adódó szexuális színezetű feszültségek figyelmen kívül hagyásával nemcsak egyszerű pedagógiai lehetőséget szalasztunk el, hanem abba a helyzetbe hozzuk magunkat, hogy az oktatási folyamatból kimaradó téma közönséges, műveletlen formában éli ki a feldolgozatlan konfliktusokat. A didaktikai szándék ellenére a legtöbb tantárgy tartalmaz utalást a nemiségre. A természetes elhallgatás itt semmit sem old meg.

AZ ERŐSZAKOS CSELEKMÉNYEK KÉTÉRTELMŰSÉGE

(Le Monde diplomatique, 1973. 1.)

Változás történt a párizsi *Le Monde* „kisöccsének“, az 1954-ben alapított *Le Monde diplomatique*-nak a vezetésében: a főszerkesztést François Hontitól átvette Claude Julien, aki eddig a napilap külügyi reszortját irányította. Jacques Fauvet, a két testvérnapigazgatója a személycserét bejelentő kis írásában új lapcsinálási szempontokat is beharangoz: „Az országok belpolitikai s — a harmadik világ esetében — a függetlenségi konfliktusok problémáinál a fejlődés és a társadalom kérdései immár jellemzőbbek a világháború után kialakult világ s így a *Le Monde diplomatique* második életszakában is.“

Már C. J. (Claude Julien) vezeti be a hetilap *Az álarcot viselő erőszak* című süllypontját az ez évi első számban. A nyugat-európai, harmadik világbeli erőszak-cselekmények politikai, tudományi és polemográfiai vetületeit elemző szerzők írásai mottójaként a szerkesztőség egy-egy mondatban megfogalmazza az egymásnak ellentmondó koncepciójú cikkek lényegét: Pierre Spitz: *Gazdagabb gazdagok, szegényebb szegények* („A hazugság szakadéka a kormányok nyilatkozatai és ténykedései között“); Denis Langlois: *Az igazságszolgáltatás nem pár-*

tatlan („Az igazságtalan törvény vezet az erőszak intézményesüléséhez”); Eldridge Cleaver: *Brutáltságban fogant nemzet* („Az állami elnyomás brutalitása kényszeríti erőszakra a békés ellenzékiet”); Jean-Marie Muller: *A non-violencia hatékony fegyverei* („Sztrájkok, bojkott, állampolgári engedetlenség, az adófizetés megtagadása stb.”); Michel de Certeau: *Az erőszak nyelve* („A nyelvezet erőszak útján megvalósuló demisztifikálása teszi lehetővé a politikai küzdelmet”).

C. J. rámutat: a violence még mindig elégtelenül elemzett jelenség, holott az erőszak cselekmények végrehajtásának technikai eszközei hatalmasan fejlődtek, s az erőszak — ragályossá vált. A tudományos-műszaki forradalom nemcsak az eszközök tökéletesítését, hanem egészen „új típusú” agressziók elkövetését is lehetővé tette. S minél tragikusabb az áldozatok sorsa, minél több az áldozat, annál tökéletesebben működik a „távoli szemtanúk” önvédelmi reflexe. Az ember hajlamos intellektuális kényelmét a tudomásul nem vétellel, vagy legrosszabb esetben gyors felejtéssel óvni.

A legtöbb szó a nyílt erőszakról esik. Arról, amely pedig néha csupán egy rejtett, ám tartósabb és szervezettebb violence ellen fordul, mégpedig rendszerint látványosan. A gyarmati, a neokolonialista és a gazdasági erőszak mellett a tartós hatású intézményesült erőszakok sorában említi az „intellektuális erőszakot”.

Végül — hangoztatván, hogy az összeállítás célja nem a kérdések megoldása, hanem felszínén tartása — a „történelmileg jogos önvédelem” problémáig feszíti a hűrt. „A mass media kiemeli a terror- és a háborús cselekmények borzalmát keltő vagy szánalmat ébresztő violenciáját; a tévénézó kényelmes karrosszékében elterpeszkedve nézhette végig egy fiatal Fülöp-szigeti lakos törrel végrehajtott merényletét Marcos asszony ellen; de talán mit sem tud arról az alattomos erőszakról, amely csöppségeket foszt meg a jó táplálkozás lehetőségeitől, s korai halálra ítéli őket”.

**VIDÉKISÉG,
VAGY PROVINCIALIZMUS?**
(Zeitschrift für Kulturaustausch,
1972. 2.)

Az irodalmi provincializmus kérdése Lengyelországban is sok vitára adott (és ad) alkalmat. Különösen a nyugati te-

rületek irodalma hozta és hozza ma is izgalomba ilyen szempontból a közvéleményt, s az e területek irodalmáról folyó vita általában a provincializmus vitája lett.

Mi a vidékiség? A kérdésre adott válaszok nagyjából három csoportra oszthatók. Egyesek szerint vidéki az az irodalom, amely egy adott földrajzi terület lakóit, tájait, problémáit — lehetőleg az illető terület nyelvén — ábrázolja, függetlenül attól, hogy az író ott él-e (élt-e) vagy sem. Mások szerint egy adott vidékről származó írók — bármiről is írjanak — az illető vidék irodalmát képviselik. A harmadik álláspont szerint a legideálisabb, ha mindkét kritérium egyszerre érvényesül — ez lenne az igazi vidéki irodalom.

A kérdés természetesen nem csupán irodalmi jellegű, hanem a kulturális élet más területeire is vonatkozik. Az Általános Lengyel Enciklopédia (1970) így körvonalazza a vidékiség (regionalizmus) fogalmát: „A regionalizmus társadalmi mozgalom, amely az egyes vidékek kulturális vonásainak megőrzésén fáradozik...” Ilyen értelemben bizonyos negatív oldalai is lehetnek, amelyek szembe szegülhetnek a központi kultúrpolitikai törekvésekkel. Az irodalom területén különösen érzik az ellentét a vidék és két kultúrmetropolis (Varsó, Krakkó) között.

Elképzelhető-e „nagy” regionális irodalom? Ha igen, melyek azok a kritériumok, amelyek megkülönböztetik a provinciális irodalomtól? A lengyel irodalmi közvélemény is rendkívül sokféleképpen válaszol a kérdésekre, rengeteg szubjektív színezetű vélemény hangzott el.

Az inkább meddő, mint termékeny elméleti vita helyett Dr. Julius Mrosik összehasonlítja Henryk Panas két novelláját. Mindkettő cselekménye a fent említett vidéken játszódik le. Az első novella elemzése során (címe: *Konfirmáció*) kimutatja, hogy a vidéki elemek (tájnyelv, milió) nem tartoznak a novella belső lényegéhez. Egy öregedéstől féltő, harmincéves lány férjhez megy az első szobajöhöz férjhez, akit nem szeret, s a házasságot a díszbédhez összegyűlt család is ellenzi. Ez bárhol megtörténhet, felesleges tehát a regionális elemek hangsúlyozása, ami óhatatlanul a provincializmus bélyegét sűti az írásra.

A másik, strukturálisan is többsikű novellában más a helyzet. Különböző nemzetiségek fiai a kenyérkereset gondjai közepette egymásra vannak utalva, a két hős azonban ugyanazt a leányt szereti. (A novella címe: *Két halász.*) Lényege: a bajtársiasság, az emberség le-

győzi a rivalizálást. Az együttélés egy adott vidék jellemző vonása, ezért a vidékiség itt lényegi elem, nem csupán öncélú színező elem, mint az előzőben. S ezért — a lengyel vitákban elfogadott fogalmakkal élve — *regionális* és nem *provinciális* ez a novella.

És ilyen értelemben regionális Reymont *Parasztokja*, Mickiewicz *Pan Tadeusza*, Andrzejewski *Hamu és gyémántja*, Faulkner, Solohov, Steinbeck művei, melyek esetében fel sem merül a provincializmus kérdése.

WESSELÉNYI POLYXÉNA, AZ ELSŐ MAGYAR NŐI ESZTÉTA (Művészet, 1972. 7.)

Egy méltatlanul elhallgatott mű és elejtett szerzője — akár ezt a címet is adhatnók Gál István ébresztőjének Mert ki ismeri ma Wesselényi Miklós unokahúgának a Kolozsvárt, 1842-ben megjelent kétkötetes művét, az *Olaszthoni és schweizi utazást?* (Gál szerint még lexikonok sem említik, ám — *Paget Jánosné* címszó alatt — elvéve megtalálható.) Az ismeretlenség homályát az sem tudta eloszlatni, hogy az elmúlt években a magyar reformkor néhány jeles kutatója már célzott a mű politika- és művészettörténeti jelentőségére. Holott a mű „évtizedeken át az erdélyi olvasók nagy nevelője és ösztönzője volt” — méltán, hiszen „az egyik legjobban megírt és legeredetibb szemléletű reformkori útirajz”, „az erdélyi irodalomban annyira szokásos élőszó erejű stílus egyik remeke”. Szerzője pedig (akiről a *Művészet* egy igen vonzó festményt is közöl) „a nőemancipációnak nem is harcosa, de egész korai megtestesítője, a felvilágosodás egyik legsikerültebb magyar nevelte és a műértés, a képzőművészet megértésének valódi előfutára volt”.

A magyarok sora ugyan már korábban megindult az olasz városok felé — a többi között 1814-ben Wesselényi Miklós, 1833-ban Pulszky Ferenc, 1834-ben meg Barabás Miklós járt Olaszországban —, útjukról azonban annak idején nem jelent meg nyomtatott beszámoló. Wesselényi Polyxéna 1835-ben már mint Bánffy László özvegye indult Itáliába. Ott ismerkedett meg angol férjével, azzal a John Pagettel, akinek 1839-ben megjelent műve, a *Hungary and Transylvania* talán maig a legjobb angol nyelvű útikönyv szülőföldünkről, s aki Erdélyben letelepedve Paget Jánosként Kolozsvárt oly nagy szerepet játszott a század végéig. (Csak sajnálni lehet, hogy a férj-

vel közös 1837—38-as franciaországi és angliai útjáról nem írt hasonló útinaplót.)

Könyve széles fölkezdésről és műértésről tanúskodik, amihez hozzájárult éles és eredeti megfigyelő és ábrázoló képessége. Ebben a korabeli férfiesztéták sorában sem akadt párja. Kitűnően jeleníti meg a klasszikus szobrokat s az olasz festészet remekeit, nem hallgatván el elképedését és felháborodását sem, ha egyik vagy másik alkotás meg nem becsülését kell tapasztalnia. Hogy Leonardo da Vincinek „Kristus végvacsoráját ábrázoló páratlan frescoját” nyirkosság emészti, mert a barátok a termet ebédlőnek használják, Krisztus lábai közt megajtot vágattak, hogy „a” talakat konyháról egyenesen hozzassák, 's a' sült galamb azon melegen hulljon szájokba”. S hogy a Forum Romanumon, „ahol hajdonában a' Grachusok a' nép szabadságát rettenthetetlen férfiúi hangon dörögötték”, baromvásártér van. Holott — miként bevezetőjében írja, mélyen együttérzvéen a Habsburgoktól leigázott országgal — Olaszonnak „megmaradt egyetlen öröksége most szép ege 's művészeti kincsei”. A nagy alkotások nemcsak elkápráztatják, de érzelmileg is megrendítik. Könyve azonban nem csupa lelkendezés. Őszintén megírja azt is, hogy kitől vagy melyik műtől nincs elragadtatva, s miért, bármilyen nagy névről is lenne szó, vagy melyik művészeti iskolához nincs „érzéke”, mégha kimagasló képviselőjéről — mint Rembrandt esetében — szintén pazar jellemzést ad. Megállapításai olykor vakmerőeknek tűnnek, de találóak.

Noha Olaszországban is rögtön a legelőkelőbb társadalmi és diplomáciai körökbe lett bejáratos, a pénztelen római arisztokrácia léha életében nem óhajtott részt venni. Nem mulasztotta el viszont meglátogatni a romantikus tájfestészet ott élő nagy magyar alkotóját, Markó Károlyt, s mélyen elkésérik, hogy míg műveit gazdag hónapban alig ismerik, idegenben szegénységgel, betegséggel és nyomorúsággal küszködve találja. Máskülönben fogadta XVI. Gergely pápa is, az obligát kézcsoák azonban elmaradt. Leírása („az egész acceptatio czudarságát közelről tekintve minden nimbus elvesz, 's az igazat megvallva: az orsovai basánál volt látogatásom juta eszembe...”) kissé Móríc Zsigmondot juttatja eszünkbe. „Mint kálvinista és a felvilágosodás híve erős szavakkal kel ki a vakhit és a bigottság, különösen az ereklgyártás ellen” — s a velük kapcsolatos római szokásokról mint Voltaire olva-

sója fejt ki nézeteit. Felvilágosultságára mellesleg az is jellemző, hogy könyvének nemesi rangját nem tűnteti föl — a cím alatt egyszerűen ez áll: „Írta Paget Jánosné Wesselényi Polyxéna.” Viszont nem hiányoznak a közvetlen utalások a hazai viszonyokra: „Nekünk magyaroknak feltűnőleg kevés ízlésünk és szeretetünk van a szép művek iránt. Hány elegans és magát legneveltebbnek képzelő társaságban árulja magát el néha ezen tárgyak iránt oly bosszantó ’s még nevetéses merő tudatlanság is, melly a tudományokat üldöző, könyvtárgyújtogató Omar ajkaira való volt volna!”

Gál István „kedvesináló szemelvényei” igazolni látszanak megállapítását, hogy Wesselényi Polyxéna remek stílusa „sokkal elevebb, eredetibb és maibb”, mint általában a reformkor írott szövegeié. Irodalom- és művészettörténészeinkre váró feladat Wesselényi Polyxéna két-kötetes fő művének, életének és felvilágosult szellemi tevékenységének alaposabb felmérése, értékelése és ismertetése, hogy elfoglalhassa méltó helyét esztétikai irodalmunk és művelődésünk történetében, amint azt is meg kell vizsgálni, hogy mikor kerülhetne sor — akár a *Téka*-sorozatban — útirajzának vagy legalább könyve legjavának újrakiadására.

MADÁCH MINDENKIE (Film Színház Muzsika, 1973. 3.)

A nagy kortárs, Petőfi ünneplésének árnyékában viszonylag kevesebb érdemleges szó esett Madách születésének százötvenedik évfordulójáról, illetve a madáchi életmű jelentőségéről. Talán azért, mert egy „filozófiai mű”, egy „könyvdráma” szükségszerűen kevesebbekhez szól? E feltételezés széles hatósugarú publicisztikai cáfolatára mi sem alkalmasabb, mint a nagyközönséghez szóló, népszerű képes művészeti hetilap, amely — az idén új kezdeményezésként — a legjobb szerzők (írók, színészek, képzőművészek) bevonásával eredeti, igényes összeállításokat hoz egy-egy időszerű témáról. „Az élő Madách” felcím alatt ezúttal olyan alkotók szóltak meg, mint Keresztury Dezső, a neves irodalomtörténész, a *Mózes* és a *Csák végnapjai* felfrissítője, átdolgozója, Radó György, a Tragédia külföldi visszhangjának tudós kutatója, a rendező Vámos László, a színész Sinkovits Imre, aki itt *Mózes*-szerepéről vall, s *Az ember tragédiája* leg-

újabb illusztrációit készítő kiváló festőművész, Bálint Endre.

Valamennyi műhelyvallomás, tanulmány, nyilatkozat arról tanúskodik, hogy Madách ma is változatlanul lenyűgözi a hozzá alkotóan közeledőt, s új meg új ihletet ad. „Legközelebb azokhoz jutunk, akikkel egész életünkben viaskodnunk kell. En legalábbis így vagyok Aranyval, Adyval és Madáccsal!” — írja bevezetőül Keresztury Dezső *A szabadság trilógiája* című cikkében, amelyben a régebbi felfogásokat cáfolva, a Tragédia, a *Mózes* és a *Csák végnapjai* összetartozását bizonyítja („a három dráma — pontosabban: a három lírai-drámai költemény — egy, a népszabadság szenvedélyes álmairól, az emberi szabadságról és az igazi népvézzerről szóló drámai trilógiává kerekedett előttem”). Batsányira hivatkozva („A theátrum a nemzeti nyelv és karakter iskolája”), a színháznak a nemzeti tudat alakításában betöltött szerepét emeli ki, ebben pedig a szigorú társadalombírálat mellett „kivételes fontos szerep jutott a történelem tényeinek és legendáinak meg a történelem, de az egész történelmileg kibontakozó emberi lét értelmezésének”. Majd Vörösmarty idézve („Emlékek nélkül népeknek híre csak árnyék”), a „magyar romantikus évszázad” nagy vállalkozását, a történelemnek legalább a költészetben újra jelenvalóvá tételét továbbgondolva, felteszi a kérdést: „Vajon nem ilyen fajta múltidézés-e nálunk minden magyar tárgyú történelmi dráma, amelyben a múlt nem csupán a magát álcázni kénytelen jelen búvóhelye, s nem történelemkönyvekből ismert leckék szájbarágása, hanem a történelem szellemével való találkozás?” A Tragédia és a *Mózes*, bibliai forrása ellenére, idetartozik; joggal látja bennük a szenvedélyes hazaszeretet megnyilatkozását Sinkovits Imre (*Mit jelent Mózeset játszani...*), s joggal emlékeztet a hosszú értetlenségre, mely Madách „más” darabjai körül megnyilvánult: „miközben egy ország megtanulta érteni *A rab golyát* és *A madár, fiaihoz*, addig az akkori drámapírók bizottság azzal utasította el Madách Imre *Mózesét*: »Mi öntől hazafias művet vártunk.« Izzalmas, elgondolkodtató Bálint Endre Tragédia-összegezése is: „Madáchban számomra szellemileg az az izgató, hogy kísérletet tett egy olyan mítosz-profaniációra, ami föltehetően a közösségből kiszakított figurát akarta plasztikussá tenni, annak a közösségnek a számára, amit az idők közönséggé szűkítettek.” (*A második találkozás.*)